

Тичина Д.М., провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ

Геополітичні зміни в сучасному світі, що відбулися після розпаду Радянського Союзу, соціально-політична нестабільність призвели до значного зростання рівня нелегальної міграції, сексуального насильства як в Україні, так і в інших країнах. Зростання рівня насильницької злочинності в Україні становить загрозу життю та здоров'ю громадян, їх статевій свободі й недоторканності.

Побудова демократичного суспільства в Україні нерозривно пов'язана з подальшим удосконаленням правової основи й забезпеченням відповідного правопорядку. Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить від рівня теоретичної і професійної підготовки правоохоронців, їх уміння правильно застосовувати чинне законодавство та виявляти активність і цілеспрямованість у боротьбі зі злочинністю, дотримуючись конституційних принципів України [1, с. 7].

При вирішенні цих складних завдань особливо важливого значення набуває проблема боротьби із сексуальним насильством. Злочини, пов'язані із сексуальним насильством, завдають найбільшої шкоди найважливішим для цивілізованого суспільства цінностям, і водночас мають багато загальних кримінологічно значущих рис й ознак.

У сучасної цивілізованої людини, за відсутності психічної патології, є потужні внутрішні бар'єри, що надійно стримують агресію, яка потенційно існує в кожній особі. Ці бар'єри обумовлені етичними, моральними й навіть емоційними нормами,

виробленими людством протягом тисячоліть. І лише особливі властивості, притаманні певним групам людей, визначають можливість вчинення злочинів проти особи, у тому числі й проти статевої свободи.

Кримінальне законодавство має власну внутрішню організовану системну побудову, важливою закономірністю формування і функціонування якої є поділ законодавцем структури КК України на Загальну й Особливу частини, кожна з яких закріплює, відповідно, елементи кримінального права - кримінально-правові інститути.

Інститут відповідальності за злочини, пов'язані із сексуальним насильством, складається з таких груп кримінально-правових статей, які передбачають відповідальність за ці суспільно небезпечні дії. До першої групи можна віднести норми, що охороняють безпосередньо відносини у сфері статевої свободи і статевої недоторканності: зґвалтування (ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156) [2, с. 353].

Друга група складається із кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за посягання, при здійсненні якого заподіюється шкода не тільки головним охоронним відносинам, а й сексуальним відносинам. Це такі склади злочинів: п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України «Умисне вбивство»; ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією». Головним об'єктом цих посягань є і життя особи, і моральність населення. Проте певна шкода може бути заподіяна й сексуальним відносинам, які є додатковим об'єктом. Це дуже чітко видно при здійсненні посягання на життя особи. Заслуговує на увагу віднесення до цього інституту злочинів, певним чином пов'язаних із сексуальним насильством: ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»; ст. 297 КК України «Наруга над могилою»; ст. 301 КК України «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»; ч. 3 ст. 302 КК України «Створення або утримання місць розпусти і звідництво».

Детальне дослідження цих кримінально-правових норм, що певним чином захищають сексуальні відносини, показало, що вони мають різне значення, яке залежить від змісту тих правовідносин,

що охороняються. Зазначена класифікація стала основою визначення відповідних рівнів (які не суперечать філософським категоріям «окремого», «особливого», «загального») захисту сексуальних відносин і суміжних, похідних від них відносин, від такого небезпечного явища, як сексуальне насильство.

Так, на першому рівні об'єктом захисту є локальне право статевої свободи та недоторканності кожної конкретної особи; на другому - відбувається захист сексуальних відносин, порушення яких завдає шкоди іншим, більш важливим суспільним інтересам; на третьому - захист суспільства від насильницької злочинності, чільне місце в якій посідає сексуальне насильство. Безумовно, виникнення кожного наступного рівня - це не вигадки теорії, а історичні потреби не завжди поступального розвитку суспільства [3, с. 89].

Для другої групи кримінально-правових статей притаманний особливий спосіб злочину - сексуальне насильство, який у диспозиції статей визначений такими словосполученнями: «... поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом» та «... примушування чи втягнення у заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг за плату шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, знищення чи пошкодження майна, шантажу або обману», які дають опис істотній частині об'єктивної сторони цих злочинів. У першому випадку сексуальне насильство виступає як один із способів учинення злочину (убивство, поєднане зі зґвалтуванням), а в другому, на нашу думку, - як окремий вияв (зґвалтування). Критерієм цієї досить умовної градації є поширеність такого виду посягання [4, с. 122].

Під інститутом відповідальності за злочини, пов'язані із сексуальним насильством, ґрунтуючись на проведеному дослідженні, слід розуміти сукупність передбачених у кримінальному законодавстві правових норм, що встановлюють відповідальність за умисні дії, пов'язані із сексуальним насильством, які негативно впливають на сексуальні стосунки між людьми і завдають сексуальних травм

За наданою класифікацією запропоновано вважати «ядром» інституту відповідальності за сексуальні злочини першу групу (норми, що охороняють безпосередньо відносини щодо статевої свободи і статевої недоторканності), а також розглядати як другу групу злочини, пов'язані із сексуальним насильством, яким

притаманний особливий спосіб їх вчинення - поєднане зі зґвалтуванням та примушуванням чи втягненням у проституцію, погрозами, шантажем або обманом та іншими протиправними діями - насильство над особою, що не обмежується суто сексуальним інтересом злочинця.

Характерними рисами цього інституту є об'єкт кримінально-правової охорони - сексуальні відносини, специфічний спосіб - сексуальне насильство, а також особливі наслідки - сексуальні травми.

На ґрунті юридичного аналізу кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за сексуальне насильство, доведено, що інститут кримінальної відповідальності за вказані злочини є дійсно новим відносно самостійним утворенням.

Список використаних джерел:

1. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. Київ: Атіка, 2009. 240 с.
2. Науковопрактичний коментар Кримінального кодексу України /Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
3. Исаев Н. А. Сексуальные преступления как объект криминологии: монограф. СПб.: Юрид. центр. Пресс, 2007. 483 с.
4. Михайлова О. Ю. Криминальная сексуальная агрессия: теоретикометодический подход: монография. Ростов н/Д: Издво Ростов. унта, 2000. 325 с.